

Epos o Gilgamešovi (kolem r. 2500 – 7. století př. Kr.)

Mezopotamský hrdinský epos, první velké dílo světové literatury.

Hlavní postavou eposu je historická osobnost **Gilgameš** (žil asi kolem 2700 př. Kr.), **sumerský král** městského státu **Uruk** v jižní Mezopotámii. Sumerové – národ neznámého původu – tvoří spolu se severoafrickými Egyptany dvojici národů, které vybudovaly dvě nejstarší státní civilizace světa. Sumerové vynalezli **klínové písmo**: typ geometricky stylizovaného obrázkového písma. Texty v klínovém písmu se nejčastěji psaly (vlastně vlačovaly) seříznutým rákosovým stéblem do **hliněných tabulek** (pak sušených na slunci nebo vypalovaných v peci); klínopisné texty obzvlášť zásadního významu, jež měly přetrvat celé věky, byly vyryty či vytesány do sloupových či deskových **kamenných stél**.

Sumerové vytvořili (patrně již od doby **kolem r. 2500 př. Kr.**) o **Gilgamešovi**, považovaném za (polo)boha, několik **hrdinských básní**, nejprve tradovaných **ústně** a teprve **posléze** (před r. 2000) **zapsaných**. Na sklonku 3. tisíciletí Mezopotámii ovládly **semitské národy** a Sumery pak postupně asimilovaly. Semitští **Babyloňané** (ve Starobabylonské říši, 19. – 16. století př. Kr.) spojili básně o Gilgamešovi do **jednotného eposu**, jež rozšířili o další Gilgamešovy příběhy. Epos se stal známým po celé Mezopotámii i mimo ni (dokonce pronikl také k indoevropským Chetitům, jejichž říše měla centrum v Malé Asii). Konečnou, **kanonickou** (vzorovou) **podobu eposu** vytvořili semitští **Asyřané** před r. 1000 a její **zápis** se téměř úplný dochoval na **12 tabulkách z Novoasyrské říše v 7. století př. Kr.**

Epos obsahuje – kromě menších skladeb, připojovaných na závěr – **2 tematické cykly**:
(a) **hrdinské skutky** uruckého krále **Gilgameše** a jeho přítele, polidštěného divocha **Enkidua** a
(b) po Enkiduově smrti **Gilgamešovu** **pout'** za **tajemstvím věčného života**.

Epos se již ve starověku stal **inspiračním zdrojem** pro výtvarné umění a jeho část – **příběh o potopě světa** – byla v poněkud pozměněné podobě převzata do Bible (Starý zákon: První kniha Mojžíšova; Gn 6 – 9).

První z dochovaných zápisů Eposu o Gilgamešovi objevila v **50. letech 19. století** v severní Mezopotámii (na území tehdejší Turecké říše) britská archeologická expedice. Dílo ovšem zpopularizoval až v **70. letech 19. století** britský archeolog George Smith, když poukázal na silnou podobnost části eposu s biblickou potopou světa. Epos se nedochoval v úplnosti, ale chybějící části nejsou rozsáhlé a nebrání pochopení díla. Epos byl po částech překládán a tiskem publikován (nejprve v angličtině, ale vzápětí i v němčině) ještě před koncem 19. století; od 20. století vychází po celém světě v četných dalších překladech (také česky).

Český hudební skladatel **Bohuslav Martinů**, žijící v zahraničí, zkomponoval podle eposu **oratorium** (pro sólisty, smíšený sbor a orchestr) **Gilgameš** (premiéra 1958 ve švýcarské Basileji).

Český publicista a spisovatel Štěpán Kučera napsal (2019) román v žánru filozofické science fiction **Projekt Gilgameš**, který z mezopotamského eposu motivicky vychází.

<http://www.bible-archaeology.info/agriculture.htm>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Martinu_1943.jpg

Epos o Gilgamešovi (kolem r. 2500 – 7. století př. Kr.)

Tabulka první

Gilgameš, král sumerského městského státu Uruk, je úspěšným vládcem a dokonalým mužem.

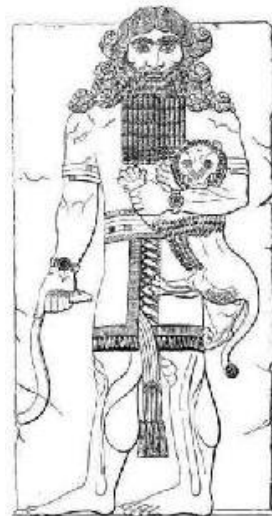
Tak stvořili velcí bozi Gilgameše:
vysoká jedenáct loktů postava jeho byla,
a devět pídí v šíři měřila prsa jeho
a tři pídě dlouhé bylo jeho mužství.

Ze dvou třetin bůh a člověk z jedné, tvar jeho těla božský původ jeví,
neb božská matka zkrášlila postavu jeho.

Město Uruk vděčí Gilgamešovi za své mohutné hradby.

Hradbu dal vystavět kol Uruku hrazeného,
kol svaté Eanny, pokladnice čisté.

Pohleď na jeho hradbu, jež vystavěna je jak podle nitě!
Hleď na jeho podezdívku, již podobnou nikdo nevytvoří! (...)
Na hradbu uruckou vystup, procházej se po ní,
prozkoumej základy její, bedlivě prohlédni zdivo,
zda jeho cihly nejsou z pálené hlíny
a jeho základy nepoložilo mudrců sedm.

Opevnění ovšem mohlo být vybudováno jen proto, že Gilgameš zotročuje obyvatelstvo svého města k nuceným stavebním pracím.

Nepouští Gilgameš syna k otci, ve dne v noci nutí i děti k práci.
On je teď pastýřem Uruku hrazeného,
on, jejich pastýř – a přece je utlačuje!
Mocný, silný a všeho znalý!
Nepouští Gilgameš dívku k milenci,
dceru hrdiny, manželku muže udatného.

Nárek uruckého lidu zaslechli bohové a rozhodli se pomoci. Stvořili divocha Enkidua, aby Gilgameše přemohl.

Porostlé srstí je tělo jeho, na hlavě vlasy má jak žena,
kadeře vlasů bujně mu rostou jak Nisabě!

Enkidu žije ve stepní krajině kolem Uruku, tamějším pastevcům odhání dobytek, zabraňuje v práci oráčům a děsí lovce. Jeden z lovců o tom podal zprávu Gilgamešovi. Král mu přikázal přivést Enkiduovi nevěstku (prostitutku) Šamchat. Ta měla učinit Enkidua člověkem a navěky jej tak vzdálit divočině.

Šamchat svá ňadra uvolnila, lůno odhalila, její rozkoš vzal,
nezdráhala se, ale dech mu vzala.
Rozhrnula svůj šat, on lehl si na ni,

učinila s ním, s divochem, jak dělá žena.
Mužství jeho jí lahodilo.
Po šest dní a sedm nocí Enkidu s Šamchatou obcoval bez ustání.

A když se nasytil rozkoše její,
svou tvář otočil k zvířatům svým.
Jakmile jej spatřily, Enkidua, na útěk se gazely daly.
Zvěř stepní daleko od něho pádí. (...)

Tabulka druhá

Enkidu získá oděv i zbraň a věren své proměně stane se ochráncem pastýřů a jejich stád. S Gilgamešem se sice utká přímo na uruckém tržišti, ale když během zápolení oba poznají, že jsou stejně silní i udatní, uzavřou spolu hluboké přátelství. Posléze se společně vydají zabít obra Chuvavu, žijícího v cedrovém lese až v dalekém Libanonu (v některých verzích eposu se obrov jméno objevuje v podobě Chumbaba, což i následující úryvky dodržují).

I otevřel Gilgameš ústa svá
a k Enkiduovi pravil:

(Zde jsou – podobně jako i na několika dalších místech celého textu – 4 poškozené řádky)

„V lese bydlí Chuvava silný.
Ty a já, my jej zabijeme,
veškeré zlo země vyhladíme
a cedry pokácíme!“

Gilgameš nedbá ani na slova svých starých, moudrých rádců, kteří jej varují.

„Do dálky šedesáti dvouhodin je příkopy obehnan les,
kdo se však odváží do něho vstoupit?
Chuvava – jeho hlas je bouře,
jeho ústa jsou oheň, jeho dech je smrt!“

Předtím, než oba hrdinové vyrazí z Uruku na zlého obra, Gilgameš žádá o pomoc boha slunce Šamaše. Během daleké cesty pak Gilgameš s Enkiduem navštíví Gilgamešovu matku, bohyni Ninsun, jež na jejich prosbu vykoná zápalnou oběť Šamašovi, aby podpořila zdar jejich nebezpečné výpravy.

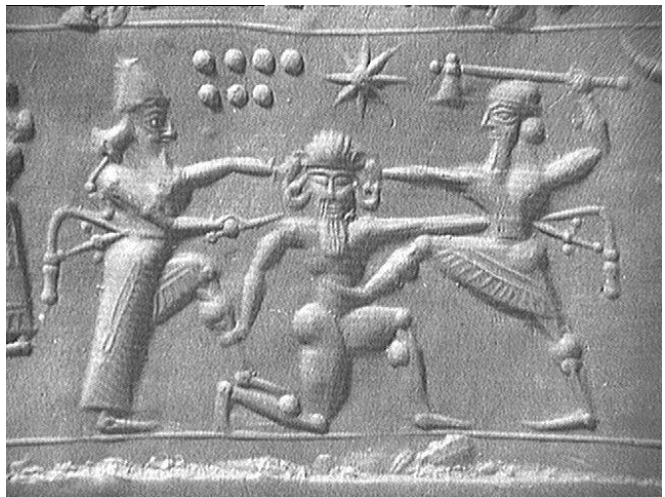
Tabulka pátá

Gilgameš a Enkidu vstoupí do cedrového lesa a začnou tam kácet stromy. Tím přivolají rozezleného Chuvavu.

Tu k nim Chuvava pravil: „Nahoru vás pozvednu,
až k samému nebi vás vezmu.
A pak vás srazím
a na temnou zemi shodím!“

Pozvedl je nahoru, ale k nebi je nevzal,
srazit je chtěl, ale na temnou zemi je neshodil. (...)

Proti Chuvavovi mocné větry
se zvedly: orkán i severák,
bouřlivý vítr, mrazivý vítr, smršť a horký van.
Osm větrů se zvedlo proti němu
a Chuvavovi do očí bijí. (...)
I zanechal Chuvava námahy marné.
Tu odpověděl Chuvava Gilgamešovi:
„Pusť mne, Gilgameši! Ty budeš mým pánem
a já tvým sluhou! A stromy,
které jsem v pohoří vypěstoval,
z nich silné pro tebe skácím
a domy z nich postavím tobě!“

Ale Enkidu Gilgamešovi pravil:
„Nedej nic na slova,
jež Chuvava prones!
Nedaruj Chuvavovi život!“

Poslechl Gilgameš slova svého druha,
rukou se sekery chopil
a tasil meč z opasku svého.
Gilgameš do šíje jej ťal,
jeho druh Enkidu jej udeřil znovu
a při třetí ráně Chuvava pad. (...)

Enkidu pravil k němu, ke Gilgamešovi:
„Gilgameši, kácej cedry...!“

I odřízli hlavu Chumbabovu.

Tabulka šestá

Hrdinnému Gilgamešovi nabídne manželství sama bohyně Ištar: byla bohyní plodnosti a sexuální lásky a zastávala nejvyšší místo mezi mezopotamskými ženami-bohyněmi. Gilgameš vyčte bohyni její nestálost v lásce a bezohledné chování k početným milencům.

Kterého milence jsi navěky měla ráda?
Který z tvých ptáčků vzlétne k tobě?
Nuže, milence tvé vypočtu ti! (...)

Milovala jsi Išullana, zahradníka otce svého...
Oči jsi pozvedla k němu a předstoupilas před něj:
„Ó můj Išullane, užijme mužné tvé síly!
Vystrč svou ‚ruku‘! Zaboř se do mého lůna!“
I mluví k tobě Išullanu:
„Co vlastně ode mne žádáš?
Co matka má nepekla, toho já nejedl,
a nyní mám jíst s urážkou a kletbou?
Mám snad proti mrazu se pokrýt stébly trávy?“
Když jsi vyslechla jeho řeč,
udeřilas jej a v žábu proměnila

a samé útrapy dala mu zakusit.

(text chybí)

A kdybys mne teď milovala, jako s nimi i se mnou bys naložila!“

Gilgameš tedy Ištařinu nabídku odmítne a zhrzená bohyně pošle proti němu mocného nebeského býka.

Když přišel na nivu Uruku hrazeného,

(text chybí)

býk nebeský sestoupil k Eufratu.

Při jeho prvním zafunění jáma se otevřela,
jedno sto Uručanů se zřítilo do ní.

Při jeho druhém zafunění jáma se otevřela
a dvě stě Uručanů se zřítilo do ní.

Při jeho třetím zafunění jáma se otevřela
a Enkidu spadl do ní.

Ale Enkidu na hřbet býka se vyšvih.

Vyskočil Enkidu,

za rohy popad nebeského býka.

Tu nebeský býk mu do tváře vchrstl svou slinu
a tlustým ocasem uhodil jej.

Otevřel Enkidu ústa svá

a ke Gilgamešovi mluví:

„Příteli můj, v mnohých půtkách jsme se proslavili,
jak jen teď skolíme nebeského býka?

Příteli můj, viděl jsem, jak útočí proti nám.

Jen v sílu svou důvěru skládám.

Chci vyrvat mu srdce a předložit Šamašovi.

Za ocas chci uchopit býka.

(2 fragmentární, tedy jen zlomkovitě dochované řádky)

Až mne napadne, meče se chop,
mezi šíj, rohy a chřtán
svůj meč mu vraz!“

Pak honil Enkidu nebeského býka,
až jej konečně chytil za jeho tlustý ocas.
Oběma rukama pevně jej držel
a Gilgameš, jako zápasník smělý,
statečný a zkušený v boji,
vrazil mu meč mezi šíj, rohy a chřtán.

Když skolili nebeského býka, srdce mu vytrhli
a před Šamaše položili.

Pak zpět ustoupili a před Šamašem na tvář padli.

Potom se usadili oba bratři. –

Vystoupila Ištar na hradby Uruku hrazeného,

s nohama skleslýma vyskočila a nářek ze sebe vyrazila:
„Běda Gilgamešovi, který mne pohanil, nebeského býka mi zabil!“

Když tuto řeč Išтары Enkidu zaslech,
vytrhl kýtu nebeského býka a ve tvář jí vmet:
„Kdybych tě dostih, pak s tebou
bych naložil právě tak jako s tímto!
Vnitřnosti bych zavěsil na tvé rámě!“
I shromáždila Ištar dívky své,
nevěstky a chrámové kněžky,
a nad kýtou nebeského býka jaly se lkát. (...)

Tabulka sedmá

Na shromáždění bohů se hovoří o tom, jak Gilgameš a Enkidu zabili obra a nebeského býka a jak vykáceli cedrový les. Hlavní proud božského hněvu nemíří na krále Gilgameše, ale na divocha Enkidua. Bůh Enlil žádá Enkiduovu smrt a prosadí ji i proti odporu boha Šamaše. Enkidu se o božské rozpravě dozvídá ze snu a vzápětí vážně onemocní.

Hořko je v mysli Enkiduovi.
A jak tak sám na loži leží,
nitro své za noci vyjeví příteli svému:
„Poslyš, příteli můj, sen jsem zřel této noci.
Hučela nebesa, ozvěnou odpovídala zem,
a mezi nimi stál jsem já!
Tu vyvstal člověk, tvář jeho byla temná,
ptáku Anzuovi tvář jeho se podobala,
jeho ruce byly lví tlapy, jeho nehty orlí drápy.
Za vlasy mne popad a na mne se obořil drsně.
Když jsem jej udeřil, jak skákadlo poskakoval,
když on mne udeřil, mou zacelil ránu.
Jak divoký býk po mně dusal,
pevně mi sevřel celé tělo.
„Zachraň mne, příteli můj!“ jsem zvolal,
ale tys mne nezachránil, neb jsi se bál.“

(Chybí 4 řádky)

V holuba mne proměnil,
takže mé paže jak u ptáků se pokryly peřím. –

Uchopil mne, uvedl do domu temnot, příbytku Irkally,
do domu, z něhož ten, jenž vstoupil, nevyjde nikdy.
Po cestě, odkud návratu není,
do domu, kde ti, kteří v něm bydlí, jsou zbaveni světla,
kde prach je jejich stravou a pokrmem hlína. (...)“ (...)

Den, kdy ten sen viděl, byl u konce se svými silami.
Enkidu na lože uleh.
Den první, den druhý, co Enkidu na svém loži leží,
den třetí, den čtvrtý, co Enkidu na svém loži leží,

pátý, šestý, sedmý, co Enkidu na svém loži leží,
osmý, devátý, desátý den, co Enkidu na svém loži leží,
zhoršila se nemoc Enkiduova.
Bylo to jedenáctého, dvanáctého dne, co se mu přitížilo,
když z lože svého Enkidu vstal
a na Gilgameše zvolal:
„Přítel můj ke mně nenávisť pojal.
Tak jak mi kdysi v Uruku slíbil,
v bitvě, již jsem se bál, mi dodával myslí.
Můj přítel, jenž v bitvě mne zachránil, mne opustil teď.“

(Zbytek tabulky chybí)

Tabulka osmá

Enkidu zemře a Gilgameš nařiká nad ztrátou přítele.

„Slyšte mne, muži, slyšte mne, starší z Uruku!
Já pro Enkidua, přítele svého, pláču,
jak plačka nařikám hořce.
Sekero mé paže, oporo mé ruky,
meči opasku mého, štíte, jenž jsi byl přede mnou,
můj sváteční oděve, roucho mé radosti!
Zlý démon povstal a vzal mi tě pryč. (...)“ (...)

Tabulka devátá

Gilgameš pro Enkidua, přítele svého,
hořce pláče a utíká na step:
„Až já zemru, nebudu snad jako Enkidu?
Hoře se vplížilo do mého nitra.
Ze strachu před smrtí utíkám na step,
k Uta-napištimu, synu Ubara-tutua,
na cestu jsem se vydal a spěšně kráčím. (...)“ (...)

„Za Uta-napištimem, svým předkem, přicházím,
jenž v shromáždění bohů se dostal, hledaje život.
Na smrt i život chci se ho zeptat.“ (...)

Tabulka desátá

Gilgameš tedy putuje za starcem Uta-napištimem, který prý zná od bohů tajemství věčného života. Cesta dovede Gilgameše až na mořské pobřeží, kde žije šenkýřka Siduri.

I praví k ní Gilgameš, k šenkýřce:
„Přítele mého, jehož jsem nadevše miloval, jenž se mnou podstoupil všechny strasti,
Enkidua, jehož jsem nadevše miloval, jenž se mnou podstoupil všechny strasti,
postihl osud lidstva.
Šest dní a sedm nocí jsem pro něho plakal,
ani pohřbít jsem jej dát nechtěl,
až červ napadl jeho tvář.

Ze strachu před smrtí utíkám na step, neb událost s přítelem mým těžce dolehla na mne.
Po cestách dalekých, po stepi bloudím, neb událost s Enkiduem, přítelem mým, těžce dolehla na mne.

Ted' utíkám daleko na step.
Jak jen mám mlčet? Jak jen mohu být tiše?
Přítel můj, jehož jsem miloval, v hlínu se změnil,
Enkidu, přítel můj, jehož jsem miloval, v hlínu se změnil.
Mám snad i já jako on ulehnout
a nevstat na věky věků?“ –

I mluví šenkýřka k němu, ke Gilgamešovi:

„Kam běžíš, Gilgameši?
Život, jež hledáš, nenalezneš!
Když bozi stvořili lidstvo,
smrt lidstvu dali v úděl,
život však do svých rukou si vzali.
Ty, Gilgameši, žaludek si naplň,
ve dne v noci buď stále vesel!
Denně pořádej slavnosti,
tancuj a hraj si ve dne i v noci!
Necht' čisté jsou tvé šaty,
tvá hlava vymyta, ve vodě se koupej!
Na dítko zři, jež držíš na své ruce.
Ať manželka se raduje na tvém klíně!
Takové je lidské počínání.“

Siduri však ani svou radou neodvrátí Gilgameše od pokračování v cestě. Prozradí mu tedy, jak najít lodivoda Uršanabiho a ten posléze plavbou v loďce po moři doveze Gilgameše přímo k Utanapištimu.

I mluví Uta-napištim k němu, ke Gilgamešovi:

„Proč jsi naplněn žalem, Gilgameši,
ty, jenž z těla bohů a lidí byls stvořen,
že tě tvůj otec a matka tvá smrtelným zrodili?
Což někdy pro Gilgameše
byl připraven trůn ve shromáždění bohů?

*(Zbytek sloupce je jen fragmentární)
(Chybí 24 řádků)*

„Kruté smrti se nevyhneš!
Což navěky stavíme dům? Což navěky pečujeme?
Což navěky bratří se o podíl dělí?
Což navěky trvá na zemi hněv?
Což navěky zvedá se řeka a záplavu přináší?
Kuklu svou opouští vážka.
Ale tvář, jež by do slunce stále hledět mohla,
odedávna tu nebyla nikdy!
Spící i mrtvý – jak sobě si podobní jsou,
což obraz smrti oba nevytvářejí?
Ať dospělý člověk, ať mladý muž! Když požehnal Enlil,

shromažďují se Anunnakové, velicí bozi.
Mametu, jež osud tvoří, určí jim osud.
Oni udílejí smrt nebo život,
ale dny smrti nikomu známy nejsou!“

Tabulka jedenáctá

(...) I mluví Uta-napištim k němu, ke Gilgamešovi:
„Slovo skryté chci odhalit tobě, Gilgameši,
o tajemství bohů tobě chci říci. (...)“

Uta-napištim vypráví, že věčný život jemu i jeho manželce darovali bohové poté, co jej vybrali, aby jako jediný se svou rodinou přežil potopu světa, kterou se rozhodli seslat na nevydařené lidstvo. Bohové tehdy poradili Uta-napištimu, aby postavil loď, do níž pak před potopou ukryl svou rodinu a hospodářská i stepní zvířata. Příběh se nepochybně stal nejvýznamnějším inspiračním zdrojem pro známé biblické (starozákonní) vyprávění o potopě světa a o Noemovi a jeho korábu (arše).

„Po západu slunce loď byla hotova.
Obtížné bylo ji na vodu spustit.
Prkny ji podložit museli shora i zdola,
až do dvou třetin se na vodě octla. –

Vše, co jsem měl, jsem naložil na ni...
vše, co jsem měl z živého semene, jsem naložil na ni.
Na loď jsem uvedl celou svou rodinu a příbuzné své.
Zvěř stepní a drobná zvířata stepní... jsem uvedl na ni. (...)

Jakmile zazářil první třpyt jitra,
ze základu nebes vystouplo černé mračno.
Bůh Adad v něm hřímal...
Erragal stavidla vytrh. (...)

Po celý den vál jižní vítr,
dul prudce a zkázu přivodil zemi.
Jak bitevní vřava napadal lidi. (...)
Tu sami bozi se potopy lekli...

Po šest dnů a sedm nocí
s potopou burácel vítr a jižní bouře srovnala zemi.
A když sedmý nadešel den, ustala jižní bouře, potopa i boj,
jenž jako rodička kol sebe tloukl.
Uklidnilo se moře, utišilo, bouře i potopa ustaly.

Na moře jsem pohlédl, všude zavládlo ticho

a všechno lidstvo se v bahno proměnilo.
Jak plochá střecha se prostíral močál.

Poklop jsem otevřel a na mou tvář dopadlo světlo.
Poklekl jsem a usedl v pláči. (...)
A když sedmý nadešel den,
holubici jsem vyslal, volně vypustil ven...“

Uta-napištim poradí Gilgamešovi, že nesmrtelnost získá, když šest dní a sedm nocí vydrží beze spánku. Gilgameš ovšem usne, sotva se posadí. Za Gilgameše se pak přimluví Uta-napištimova manželka a Uta-napištim dá Gilgamešovi ještě jednu šanci.

Tu pravil Uta-napištim jemu, Gilgamešovi:
„Gilgameši, tys přišel sem, namáhaje se a trmáčeje.
Co ti mám dát, až vracet se budeš do své země?
Slovo skryté chci vyjevit tobě,
o rostlině, jež život dává, chci říci tobě.
Kořeny rostliny té se bodláčí podobají,
její píchnutí růži. Do rukou tě píchne.
Až se zmocní tvé ruce rostliny té, pak nalezneš život!“

Když to uslyšel Gilgameš, otevřel...,
těžké kameny uvázal na své nohy.
Táhly jej dolů na dno širého moře.
I popad rostlinu, třebaš jej do rukou píchla.
Pak těžké kameny odříz od nohou svých
a na břeh jej vyneslo moře. –
I mluví Gilgameš k němu, k lodivodu Uršanabimu:
„Uršanabi, rostlina tato je rostlina proti neklidu,
skrze niž člověk dosáhnout může uzdravení.
Do Uruku hrazeného chci ji odnést a dát jíst a tak rostlinu vyzkoušet.
Její jméno je ‚Mladým stává se stařec‘.
I já z ní chci jíst a k svému mládí se vrátit.“

Po dvaceti dvouhodinách jídlo si ulomili,
po třiceti dvouhodinách k spánku uléhali.
Tu viděl Gilgameš studnu, jejíž voda byla chladná.
I sestoupil dolů, aby se umyl v její vodě.
Vůni té rostliny ucítil had,
tiše vylez a rostlinu odnes.
A když se vracel, odhodil kůži.

Tenkráté Gilgameš used a hořce plakal,
po tváři jeho stékaly slzy.

A uchopil za ruce lodivoda Uršanabiho:
„Pro koho, Uršanabi, se namáhaly mé ruce,
pro koho jsem proléval krev srdce svého?
Ni špetku dobra jsem pro sebe nedosáhl,
jen pro ‚lva země‘ jsem vykonal dobro!
Do dálky dvaceti dvouhodin stoupá teď příval vod

a já, sotva jsem otevřel koryto, nářadí jsem upustil.
Co bych teď mohl nalézt, abych položil na svou stranu? Ó, kéž bych raději ustoupil
a zanechal na břehu koráb!“ –

Po dvaceti dvouhodinách jídlo ulomili,
po třiceti dvouhodinách k spánku uléhali, až dorazili do Uruku hrazeného.
I mluvil Gilgameš k němu, k lodivodu Uršanabimu:
„Na hradbu uruckou vystup, Uršanabi, procházej se po ní,
prozkoumej základy její, bedlivě prohlédni cihly, zda její cihly nejsou z pálené hlíny
a její základy nepoložilo mudrců sedm!
Jeden sar město je, jeden sar zahrady, jeden sar okrsek s pozemky Ištarina chrámu
a tři sary pozemků kolem Uruku se táhnou!“

Epos o Gilgamešovi, Praha 1997, s. 5 – 100. Přeložil Lubor Matouš.

Poznámky a vysvětlivky:

Anunnakové – skupina starověkých mezopotamských bohů, někdy jsou spojováni s podsvětím a se soudem nad mrtvými; **Anzu** – démonická bytost v mezopotamském náboženství, zčásti orel a zčásti lev; **cedr** – horský jehličnatý borovicový strom mohutného vzrůstu, často se širokou korunou, národní strom Libanonu; **Eanna** – chrámový objekt bohyně Ištar (neboli Inanny) v Uruku; **Enlil** – nejvlivnější mezopotamský bůh, pán větru a osudu; **Erragal** – mezopotamský podsvětní bůh; **Irkalla** – v mezopotamském náboženství pochmurná podsvětní říše mrtvých; **Ištar** – mezopotamská bohyně erotické lásky, plodnosti a válečnictví; **lev země** – metaforické označení hada; **loket** – stará délková míra v mnoha zemích (ovšem s regionálními odlišnostmi), odvozena od délky paže od prstů k lokti (někdy zřejmě od délky celé paže), často asi 60 cm; **Mametu** – mezopotamská podsvětní bohyně přísahy a trestu; **Nisaba** – mezopotamská bohyně sklizně a exaktních věd; **niva** – vlhká louka v blízkosti řeky; **píd'** – stará délková míra odvozená od vzdálenosti konců roztažených prstů palce a malíčku jedné ruky (asi 20 cm); **plačka** – žena okázale naříkající na pohřbech; **sar** – mezopotamská jednotka plošné míry; její význam v Eposu o Gilgamešovi není jasný (liší se od vymezení v jiných textech), ale město Uruk mělo v přibližně Gilgamešových časech osídlenou plochu asi 250 ha; **Šamaš** – mezopotamský bůh slunce; **šije** – zadní strana krku (vaz, týl).

Epos o Gilgamešovi: poznámky k interpretaci

Starověký *Epos o Gilgamešovi* je zajímavý také **pro dnešního čtenáře**, a to z několika důvodů:

1. Jde o **nejstarší velké dílo světové literatury** a zároveň o **vzorový příklad eposu** jako prvního epického literárního žánru. Kompozice obsahuje zřetelné stopy **postupného vzniku** eposu. Snadno tu rozlišíme **2 tematické cykly: (a) hrdinské skutky Gilgameše a Enkidua** a příběh jejich **věrného přátelství** a **(b) Gilgamešovo hledání věčného života**.

2. Dílo je příkladem **hrdinského eposu** jako nejstaršího ze čtyř základních druhů eposu (dalšími, mladšími jsou epos rytířský, směšnohrdinský a zvířecí). Obsahem Eposu o Gilgamešovi jsou **mytické příběhy o obecných otázkách** lidského života: o významu a smyslu lidského **přátelství**, o **vztahu mezi lidskou společností a divokou přírodou**, o poměru mezi lidským **světem pomíjivých skutečností** a božským světem zaměřeným na **věčnost**, o **zodpovědnosti** jednotlivce **vůči společnosti** jako celku.

3. **Verše a sloky** jsou většinou **nepravidelné**, odpovídají době, kdy se precizně uspořádaná poezie teprve tvořila.

4. Epos o Gilgamešovi nám představuje **2 základní způsoby**, jimiž **literární dílo komunikuje s vnější skutečností**: jedná se o **princip historičnosti** (epos ukazuje podstatu historické skutečnosti

teokracie a vzniku otroctví a sám působí na jejich existenci) a **princip intertextuality** (část eposu se stala inspirací pro jiný literární text – biblický příběh o potopě).

5. Základním dějovým principem je cesta a boj (přesněji: cesty a boje). Nejde totiž o cestu jako prostý přesun z bodu A do bodu B, ale o cestu, která vyžaduje krajní hledačské úsilí (zdaleka ne jen fyzické), jímž hrdina – při překonávání mimořádných překážek – osvědčí žádoucí lidské vlastnosti v jejich nejvyšším stupni. **Hrdina – poutník a bojovník** v jednom – nakonec v zásadě dosahuje svého cíle, jímž však objevuje také sám sebe. Pro takovou cestu-boj se používá anglický (ovšem z latiny pocházející) výraz **quest** [kwest]. Quest je příznačný pro žánr dobrodružné literatury a Epos o Gilgamešovi můžeme tedy také považovat za **první dobrodružný příběh** vůbec.

6. Epos nemá vlastní původní název, v souladu se zvyklostmi běžnými v takových případech jej můžeme označit nejen novodobým názvem *Epos o Gilgamešovi*, ale také **incipitem**, tedy počátečními slovy: *Ten, jenž vše zřel*. Tato slova již dopředu označují cíl, k němuž Gilgameš bude směřovat: proniknutí k nejzazším končinám známého světa a nalezení podstaty života. Moudrý stařec Uta-napištim několikrát (s drobnými obměnami) Gilgameše ujistí: „*Slovo skryté chci vyjevit tobě*“ – tuto větu můžeme chápat i jako **definici mýtu**: obrazného příběhu obsahujícího v metaforické podobě základní poučení o světě.

7. Zápas Gilgameše a Enkidua s lesním obrem Chumbabou – zakončený obrovou smrtí a vykáčením cedrového lesa – ukazuje, jak pro lid mezopotamské městské civilizace byl **les** divokým, nepřehledným, a tedy **nebezpečným prostředím**. Tento postoj ovšem najdeme i v literatuře pozdějších věků a zcela jiných končin (např. F. L. Čelakovský: balada *Toman a lesní panna*).

8. Souboj s býkem je spojen s rozšířeným blízkovýchodním a středomořským chápáním **býka** jako symbolu **mužské plodivé síly**: nebeský býk měl ukázat Gilgamešovi a Enkiduovi, že jejich mužnost má své meze, ale oni jej přemohli, čímž demonstrovali svůj vzdor vůči bohyni.

9. Přátelství mezi dvěma muži je tu líčeno s výjimečnou intenzitou jako **hluboký cit**. V dnešním diskurzu by takové emoce byly spojovány výhradně s homosexualitou, ale v mentalitě i literatuře starší doby šlo – ještě před nynějším dokonalým vyprázdněním původního významu slova **přítel** – o většinově přijímaný vztah dvou blízkých jedinců.

10. Epos o Gilgamešovi přináší zcela jedinečné a v myšlenkovém obsahu i obrazném vyjádření dodnes nepřekonané **líčení duše umírajícího člověka** – stav mezi životem a smrtí: „*Hučela nebesa, ozvěnou odpovídala zem, / a mezi nimi stál jsem já! (...) / ,Zachraň mne, příteli můj!‘ jsem zvolal, / ale tys mne nezachránil, neb jsi se bál.*“

11. Smrtelnost („*Kruté smrti se nevyhneš! / Což navěky stavíme dům? Což navěky pečujeme?*“) **začleňuje lidi do pozemské přírody** (*Kuklu svou opouští vážka.*), která se pohybuje v koloběhu života a smrti. Získat nesmrtelnost je nadlidské (Gilgameš nedokáže týden bdít). Ovšem i ohraničená lidská existence má svou hodnotu. Jak říká šenkýřka Siduri, smysl lidského života spočívá v užívání každodenních radostí. Tento postoj se objevuje i v pozdějších dobách počínaje antikou a označujeme jej pojmem **hédonismus**.

12. Epos o Gilgamešovi také ukazuje, jak se ve starověkém světě **sexualita a erotika** otevřeně prolínaly s běžným životem a přitom se dokázaly vyhnout senzacechtivé lascivnosti. Obcování nevěstky Šamchat s divochem Enkiduem je líčeno velkolepě, ale nad tělesnou rozkoš je tu postavena lidská náklonnost: po celou dobu milování Enkidu hledí Šamchat do tváře a její pohled jej promění v kulturního člověka; když se pak Enkidu obrátí ke gazelám, zvířata ve strachu od něj prchají pryč, neboť jej již nepoznávají.

13. Každý velký příběh by měl mít také **sociální rozměr** (týkající se majetkových a mocenských rozdílů ve společnosti). Na počátku eposu je Gilgameš líčen jako despotický panovník utiskující svůj lid. Když si obyvatelé Uruku stěžují bohům, ti je vyslyší, neboť vladařská arogance je v rozporu s nadčasovým řádem světa. Gilgameš postupně prohlédá také v tomto směru. Když získá rostlinu věčného života, sám ji nepozře, ale rozhodne se odnést ji do Uruku a tam ji poskytnout všem. Záměr se pochopitelně nezdaří (had žijící v zemi je symbolickým ztělesněním cyklického, tedy mytického plynutí pozemského času), ale Gilgameš si uvědomuje, že nesmrtelným jej učinilo jeho dílo: **mohutné hradby**, jež dal vystavět a jež navěky zajistí jeho městu slávu a mír.

<http://www.mythicjourneys.org/images/gilgamesh5.jpg>

<http://www.gwthomas.org/humbaba1.jpg>

<http://www.berfrois.com/uploads/2011/11/gilgamesh1.jpg>

https://freedomshammer.files.wordpress.com/2013/03/old-ones-mesomatamian-ninurtavsanzu_edited-1.jpg

<http://www.goddessaday.com/images/siduri.jpg>

<http://i2.wp.com/wordpress.danieltubau.com/wp-admin/images/Utanapishtim.jpg>

<http://www.mythstories.com/gilga7.jpg>